

ДІЯЛЬНІСНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ У СКЛАДІ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ

ACTIVITY-PROCEDURAL COMPONENT AS A PART OF PROFESSIONAL AND SPEECH COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS

Процес глобалізації сфери водного транспорту наразі потребує компетентних, комунікабельних та відповідальних майбутніх фахівців судноводіння. У зв'язку з цим рівень професійної підготовки майбутніх судноводів має постійно зазнавати регенерації.

Сьогодні професійно-мовленнєва компетентність вимагає не тільки особистістю, а й державою. Перед сучасним фахівцем постають нові вимоги особистісних та професійних якостей, насамперед ефективної комунікації, соціальної взаємодії у багатонаціональному екіпажі, прийняття важливих рішень в екстремальних умовах, саме тому майбутній фахівець морського профілю має відповідати вимогам та стандартам, які регламентовані Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти з манільськими поправками (2010), Міжнародною конвенцією з охорони людського життя на морі (1974), Міжнародного кодексу з управління безпекою (2003), Міжнародною конвенцією про працю в морському судноплаванні (2006) та інші документи Міжнародної морської організації. Водночас система вищої морської освіти вимагає ефективної підготовки висококваліфікованих фахівців з глибокими професійно значущими знаннями та обов'язковим володінням українською та іноземними мовами. У програмі з англійської мови за професійним спрямуванням для вищих навчальних закладів зазначено, що метою навчання іноземній мові у ВНЗ є: набуття професійно-мовленнєвої компетентності та володіння іноземною мовою як засобом комунікації. Процес навчання іноземної мови за професійним спрямуванням у вищій має забезпечувати майбутніх фахівців, а саме судноводів, не тільки відповідним рівнем знань мови, вміннями та навичками використовувати її у професійній діяльності, а й сприяти успішній реалізації освітньо-розвиваючого потенціалу цього навчального процесу.

Данна стаття присвячена обґрунтуванню діяльнісно-процесуального компонента у процесі формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводів. Саме цей компонент віддзеркалює мовленнєві, інтерактивні та рефлексивно-корекційні вміння котримі має володіти майбутній фахівець морського флоту.

Ключові слова: професійно-мовленнєва компетентність, майбутні судноводії, мов-

леннєві вміння, компонент, вищий морський навчальний заклад.

The process of globalization of the water-borne transportation currently requires competent, communicative and responsible future specialists of navigation. In this regard, the level of professional training of future navigators should constantly undergo regeneration.

Today not only the personal requires professional and speech competence, but also by the government. It is shown that new requirements are arisen before the modern specialist as to personal and professional qualities. Firstly, effective communication, social interaction in multicultural crew, taking significant decisions in extreme conditions, which is why future specialist of navigation should satisfy the requirements and standards regulated by the International Convention on Standards of Training Certification and Watchkeeping for seafarers with Manila Amendments (2010), the International Convention for the Safety of Life at Sea (1974), the International Safety Management Code (2003), the International Maritime Labor Convention (2006) and other marine documents of the International Maritime Organization. At the same time, the system of higher maritime education requires effective training of highly qualified specialists with deep professionally significant knowledge and mandatory to be proficient in Ukrainian and foreign languages.

In the professional English language program for higher educational institutions, it is stated that the purpose of learning a foreign language at a university is acquiring professional speech competence and mastering a foreign language as a means of communication. The process of learning a foreign language for a professional direction in higher education should provide future specialists, especially navigators, not only with the appropriate level of knowledge of the language, skills and abilities to use it in professional activities, but also contribute to the successful implementation of the educational and developmental potential of this educational process.

This article deals with the substantiation of the activity-procedural component in the process of forming the professional and speech competence of future navigators. That particular component reflects the speech, interactive and reflexive-correctional skills that a future specialist of navigation in merchant fleet should possess.

Key words: professional and speech competence, future navigators, speech skills, component, higher maritime educational institution.

УДК 378.147:811.111:629:656.5.072.8
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.21>

Бондаренко Є.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови № 2
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Однією з важливих проблем професійної освіти є забезпечення конкурентоспроможності фахівців на світовому ринку праці. Сучасний судноводій, котрий постійно взаємодіє з іноземними компаніями, працює в багатонаціональних екіпажах, аналізує міжнародні документи світової індустрії тощо, має демонструвати високий

рівень професійно-мовленнєвої компетентності. В мовленні судноводія (українською та англійською мовами) вживаються всі ті лексичні одиниці, звороти, граматичні форми, котрі передбачені всіма загальнофаховими компетентностями. Саме тому навчальні дисципліни «Ділова українська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням» тематично відображають основні види діяльності

судноводія та відповідні їм здатності: забезпечення протипожежної безпеки; безпеки та охорони судна, екіпажу і пасажирів; експлуатації рятувальних засобів; розробки планів дій під час аварійних ситуацій; надання першої медичної допомоги; контролю за виконанням вимог національного та міжнародного законодавства в сфері мореплавства, охорони і захисту морського середовища; проведення навчальних занять та тренінгів на борту судна; використання систем внутрішньосуднового зв'язку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження наукових джерел закликають реалізувати в навчально-виховному процесі вишів функції фісилітації, мотивації (О. Заболотська), рефлексивного осмислення результативності власної діяльності (О. Резван), більш широкого застосування продуктивно-творчих засобів (Н. Кічук, М. Лазарев, С. Сисоєва), оволодівати вміннями, що забезпечують професійну майстерність (Є. Барбіна), високу культуру праці (В. Гриньова), її дослідницький характер (М. Князян, Л. Сущенко), становлення позитивної Я-концепції (З. Курлянд), формування професійно важливих компетентностей (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас потребує більш глибокого висвітлення проблеми набуття вмінь діяльно-процесуального компонента професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців судноводіння, а саме: *мовленнєвих, інтерактивних та рефлексивно-корекційних*.

Мета статті. Розкрити та схарактеризувати вміння діяльно-процесуального компонента професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців судноводіння відповідно до вимог «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання».

Виклад основного матеріалу. У цьому аспекті привертає увагу позиція науковців (О. Бігич, І. Задорожня, С. Ніколаєва) провідними видами мовленнєвої діяльності є рецепція, продукція, інтеракція, медіація. При цьому до рецептивних видів відносять аудіювання (сприймання усного тексту) та читання (рецепція письмового тексту), а до продуктивних – говоріння (продукування усного тексту) та письмо (продукування письмового тексту) [1;4;5;6].

Вміння курсантів у цих видах мовленнєвої діяльності відображають контекст професії судноводія. Отже, мовленнєві вміння як компонент професійно-мовленнєвої компетентності віддзеркалюють, насамперед, уміння, котрі пов'язані з таким: управління руху судна, розміщення вантажів, використання карт, метеорологічних даних, сигналів аварійно-попереджувальної сигналізації,

опрацювання інформації щодо конструкції, експлуатації, безпеки судна, технологія його обслуговування в портах, технічні засоби судноводіння, радіотехніки та електроніки з навігації, регіонів плавання, комбінація берегових навігаційних орієнтирів, міжнародні правила попередження зіткнень суден, виконання різного типу маневрів, тренування дій з рятувальними шлюпками [7].

Наголосимо, що діяльно-процесуальний компонент зазначеної компетентності віддзеркалює, насамперед, *мовленнєві вміння* в аудіюванні, говорінні (монологічному, діалогічному), читанні, письмі з проекцією на специфіку професійної діяльності судноводіїв.

Важливими є вміння спілкування на судні задля розв'язання завдань соціально-виробничого характеру: розвиток заповзятості, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення членів команди, постановка та контроль ефективності виконання професійних задач із забезпечення високої конкурентоспроможності з іншими судновласниками на світовому ринку праці [7; 9].

Отже, змістове наповнення вмінь в аудіюванні, читанні, говорінні та письмі відображає окреслені вище професійно значущі дії судноводія. Нижче схарактеризуємо мовленнєві вміння більш детально відповідно до вимог «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання».

В аспекті рецепції інформації курсанти на початковому етапі навчання (рівень А2) можуть зрозуміти основні словосполучення, вирази, найбільш уживані лексичні одиниці у професійній діяльності судноводія; у процесі читання є доцільним спрямовувати майбутніх фахівців на пошук спеціальної інформації. На рівні продукування мовлення а) усного – курсанти зорієнтовані на спілкування на знайомі повсякденні теми, обмін простими репліками, використання серій фраз, б) письмового – вони повинні робити нотатки, писати прості та короткі повідомлення.

З переходом на рівень В1 у ракурсі аудіювання курсанти мають зрозуміти важливі позиції в діалогічному або монологічному тексті, мова якого є чіткою і стандартною, в аспекті читання – зрозуміти опис подій в текстах повсякденного та професійного спрямування. А в ракурсі продукування усного мовлення передбачаються такі вміння діяльного компонента професійно-мовленнєвої компетентності, як брати участь без пропедевтичної підготовки у розмові про повсякденне життя (сім'я, дозвілля, робота, подорожі, новини), основні проблеми професійної діяльності, пояснювати причини, презентувати проекти, висловлювати реакції. Письмове мовлення спрямовує на формування у курсантів умінь писати нескладний текст про ситуації в рейсі, розповідати про досвід і враження.

На третьому курсі навчання у вищих закладах освіти морського профілю у майбутніх судноводіїв має сенс формувати вміння рівня В2, так, вміння аудіювання актуалізуються в мовленнєвій діяльності, котра передбачає сприйняття розгорнутих професійно зорієнтованих лекцій, виступів із складною аргументацією, якщо предмет, все ж таки, є знайомим. Відповідно й читання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності спрямовує на формування вмінь читати статті й звіти з різних професійно важливих питань, у яких автори висловлюють власну думку.

У контексті усного мовлення продуктивного характеру виявляються вміння спонтанного спілкування, аргументації й захисту своїх думок, пояснення переваг і недоліків різних можливостей, детального вираження власної позиції в широкому діапазоні професійної діяльності, соціального й особистого життя.

Курсанти мають оволодіти вміннями чіткого, деталізованого письма на різноманітні теми відповідно до специфіки власних інтересів (індивідуальних та професійних), а саме есе, доповіді, пояснення причин, висвітлення досвіду тощо.

На завершальному етапі підготовки бакалаврів судноводіння всі види мовленнєвої діяльності з їхньою проекцією на особливості змісту й процесу професійної діяльності фахівця цього профілю відображають вимоги до рівня С1. Зокрема, що стосується аудіювання, курсантів слід орієнтувати на оволодіння вміннями сприйняття розгорнутого, структурованого мовлення, а в аспекті читання – на розуміння фактичної інформації, спеціалізованих статей, технічних інструкцій, текстів різних стилів.

Щодо продукування усного мовлення, то тут набуває значення оволодіння курсантами вміннями спонтанного, вільного висловлювання, без пошуку необхідних лексичних одиниць та граматичних форм, представлення чітких, докладних, інтегрованих усних повідомлень щодо професійних та інших ситуацій, подій, – всього, що відбувається не лише в професійній діяльності, а й в особистому та соціальному житті. Письмове мовлення віддзеркалює вміння добре структурувати й розвивати власну точку зору на диверсивні складні теми у форматі листів, есе, доповідей, адаптуючи власний стиль відповідно до одержувача інформації.

До діяльнісно-процесуального компонента відносимо також *інтерактивні вміння*, а саме вміння співпрацювати, взаємодіяти в процесі усної та письмової комунікації з представниками офіційних організацій (компаній, фірм, контролюючих органів, служб безпеки тощо), наприклад, вступати в розмову українською, англійською мовами, ефективно її підтримувати та коректно завершувати; правильно оформлювати різні види документів,

вести кореспонденцію. При цьому майбутній судноводій має вміти обґрунтовувати свою точку зору, пропозиції, ідеї, робити чіткі, повні, аргументовані висновки з використанням основних теорій та концепцій у галузі судноводіння.

Не менш важливою є актуалізація цих умінь у багатоетнічному, мультикультурному екіпажі. Майбутній судноводій має ефективно спілкуватися з усіма членами такої команди, попереджати та вирішувати конфлікти в колективі, досягати порозуміння, відчувати психічний стан співрозмовників, розуміти їхні мотиви, враховуючи етнічні, культурні, релігійні особливості.

З окресленим вище тісно пов'язані *конвіктивні* (від англійського «conviction» – переконання) *вміння*. Вони репрезентовані вмінням переконувати інших рухатися до спільної мети у командній діяльності, виявляючи відданість справі, відповідальність, працьовитість. Набуває значення також уміння вселяти впевненість, рішучість, цілеспрямованість. При цьому у курсантів доцільно формувати розуміння особистого впливу судноводія на членів екіпажу, оскільки судноводій має бути зразком для інших, він виховує кожного з них своєю власною поведінкою, зовнішнім виглядом, манерою спілкування.

З цим пов'язане й таке конвіктивне вміння, як пояснювати, аргументувати необхідність особистісно-професійного саморозвитку, що передбачає засвоєння досягнень світової культурної спадщини, соціального досвіду.

Майбутній судноводій має впливати на усвідомлення іншими важливості вияву у спілкуванні поваги, толерантності, емпатії, уваги до кожного члена екіпажу, прагнення допомогти.

Неабиякого значення набувають *рефлексивно-корекційні вміння* (самоаналіз, оцінка та корекція свого мовлення у всіх його видах).

Як слушно наголошує О. Резван, рефлексія передбачає аналіз як власних думок, діяльності та поведінки у порівнянні з іншими людьми, так і того враження, яке вона створює, уявлення, що про неї утворюється в соціальному оточенні [8]. Ми повністю дотримуємося позиції О. Резван про необхідність упровадження таких прийомів, котрі спрямовують на: оцінку спілкування, поведінки, діяльності оточуючих; порівняння себе з іншими; самоспостереження за своїми думками, вчинками, емоціями; зіставлення свого «Я» актуального з «Я» вчорашнім та тим образом «Я», котрого прагнемо досягнути [8].

Як свідчить вивчення наукових джерел, *самоаналіз* – це є аналіз особистістю власних вчинків, переживань, емоційного стану, дій [2]. В педагогічних енциклопедичних джерелах указується на те, що самоаналіз, котрий проводить фахівець, є процесом і результатом рефлексії власної професійної діяльності задля її покращення. Таке вивчення

стану та результативності своєї праці проводиться задля встановлення причинно-наслідкових зв'язків між різними елементами професійної діяльності, визначення шляхів підвищення її ефективності. Функціями самоаналізу, як підкреслюється науковцями, є діагностична, пізнавальна, перетворювальна, самоосвітня [3].

Після проведення самоаналізу є логічним перехід до самооцінювання, яке передбачає з використанням діагностувальних засобів оцінку своїх досягнень, недоліків, можливостей, якостей [10]. Самооцінювання передбачає й визначення свого місця у соціумі. Цей процес може характеризуватися як актуальний (яким чином особистість сприймає та оцінює себе в даний час), ретроспективний (якою є особистість, її досягнення на попередніх етапах життя), ідеальний (якою хотіла б бути особистість у майбутньому), рефлексивний (яким чином, з позиції самої особистості, її оцінюють у сім'ї, колективі, суспільстві) [3].

Психологи звертають увагу на те, що самооцінка є важливим регулятором поведінки, оскільки від неї залежать і взамовідносини з іншими людьми, і вимогливість до себе, і ставлення до успіхів, досягнень, невдач тощо. Науковці зазначають, що в основі оцінювання себе полягає те, як людина оцінює інших (їхні можливості, ефективність діяльності тощо) [10].

Висновок. Узагальнюючи результати дослідження діяльнісно-процесуального компонента, зазначимо, що професійно-мовленнєва компетентність майбутніх судноводіїв відображає переконання у важливості володіння українською та англійською мовами за професійним спрямуванням, знання про норми мови, вміння в різних видах рецептивної та продуктивної мовленнєвої діяльності з проєкцією на особливості

праці судноводіїв, здатність до взаємодії, співпраці, рефлексії та корекції курсантами свого мовлення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бігич О. Блог і подкаст технології формування міжкультурної компетентності на різних ступенях навчання іноземної мови. URL: <http://rep.knlu.kyiv.ua/xmlui/handle/787878787/215>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. Ірпінь. 2004. 1440 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Либідь, 1997. 376 с.
4. Задорожна І. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англійською комунікативною компетенцією: автореф. дис. на здобуття д-ра пед. наук: 13.00.02 / К., 2012. 44 с.
5. Ніколаєва С. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К. 2003. 273 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. С. 11-18.
7. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра галузі знань «Транспорт і транспортна інфраструктура». URL: <http://subcomm.onma.edu.ua/dlzone/opp20120921.pdf>
8. Резван О. О. Проблеми науково-педагогічної комунікації в аспекті підготовки кадрів вищої кваліфікації. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. зб. наук. праць. Вип. 745 (49). Ч. 2. Харків. «ХПІ». 2016. С. 68-74.
9. Сокол І. В. Формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін. дис. на здобуття канд. пед. наук :13.00.04. Херсон. 2011. 278 с.
10. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Прапор, 2005. 640 с.